

Els americans indocumentats

Karla Cornejo Villavicencio

El preu físic i mental del somni americà
per a onze milions de persones

Traducció d'Octavi Gil Pujol

Saldonar.

Taula

Introducció	13
Staten Island	19
Zona Zero	49
Miami	77
Flint	117
Cleveland	141
New Haven	171
Agraïments	199
Notes	203

Staten Island

1 d'agost del 2019

Si li preguntes a la meva mare d'on és, segur que et dirà que és del regne de Déu, perquè no li agrada dir que és de l'Equador. L'Equador és un dels pocs països sud-americans que no s'ha lluit gaire a l'escenari internacional: el realisme màgic li va passar per sobre, bàsicament, com també ho va fer la febre de la dictadura militar dels anys setanta i vuitanta. A més, no tenim equatorians de fama mundial més enllà de l'estúpid que va donar asil a Julian Assange a l'ambaixada de Londres —el president— i el pare de Christina Aguilera, que era un maltractador. Si li preguntes al meu pare d'on és, sens dubte et dirà que de l'Equador, perquè sent una gran estima pel país, per unes raons que està treballant a teràpia. Però si hi insisteixes, si els pressiones de veritat, tots dos et diran que són de Nova York. Ara bé, si els preguntes si se senten estatunidencs perquè tu vols demostrar que tens la sang dels colors de la bandera, ells et diran que no, que ens sentim novaiorquesos. I és així, de veritat. La meva família ha viscut a Brooklyn i a Queens un total de noranta-set anys entre tots. El meu pare conduïa un taxi quan l'est de Nova York encara era territori de bandes, i va haver de plegar-se com si fos un petit cigne de papiroflèxia per amagar-se sota el volant enmig de focs creuats a plena llum del dia mentre es cruspia un tros de pizza XL. Les coses han canviat, però els meus pares, no. El meu pare veu botigues que estan

amb l'aigua al coll i diu que són tapadores. De què? De blanquejar diners. De qui? De la màfia. La meva mare vol que tant el meu germà com jo ens vestim tot l'any amb colors pastel perquè no sembli que prenem partit pels Bloods o els Crips.

Els meus pares són novaiorquesos fins al moll de l'os. Tot i que tenim una relació molt propera, amb prou feines hem parlat alguna vegada dels seus primers dies a la ciutat o de la seva decisió de triar-ne aquesta i no una altra, o fins i tot d'escollir els Estats Units. No és que no els hagi preguntat mai per què van venir als Estats Units. El que passa és que la resposta no és moralment tan satisfactòria com la de la majoria de la gent —un membre de la família decapitat, fam—, i jo mai els pressiono perquè me n'expliquin més detalls perquè no vull fer pressió sobre una ferida.

La història, fins on jo sé, va per aquí: Els meus pares s'acabaven de casar a Cotopaxi, a l'Equador, i el seu petit negoci de xapisteria no acabava de rutllar. Un dia el meu pare va tenir un accident de trànsit i es va trencar la mandíbula, i no els va quedar altra opció que demanar diners a la família d'ell, que són gent dolenta i avariciosa. Aleshores va sorgir la idea de venir als Estats Units a treballar un anyet per fer prou diners per eixugar el deute. Els va semblar una bona idea. La família del pare va demanar de quedar-se'm, amb divuit mesos que tenia llavors, com a garantia. I així va ser. Fins aquí és el que sé.

Potser et preguntaràs per què els meus pares van accedir a deixar-me com a aval econòmic, però la veritat és que no n'hem parlat mai. Mai hi he donat prou voltes per preguntar-ho. La veritat és que si jo fos una mare jove —si jo fos jo mateixa com a mare jove, sense pares, ambiciosa, al punt àlgid de la meva sexualitat—, crec que estaria encantada de deixar el meu fill durant *exactament un any*, com deien, com ho havien acordat. Mai vaig haver de perdonar la meva mare.

I el meu pare? El meu pare protagonitza el meu primer record. Duia un jersei d'un blau pàl·lid i entrava en un avió. Jo el mirava des d'una finestra i ell s'allunyava, i a la mà jo tenia una bossa de plàstic hermètica plena de monedes. No ho sé. Han passat gairebé trenta anys. Ja no té cap importància.

Els meus pares no van tornar al cap d'un any. I no es van quedar als Estats Units perquè guanyessin molts diners i s'haguessin tornat avariciosos. Amb prou feines anaven tirant endavant. Els anys passaven. Quan tenia quatre anys, a l'escola de l'Equador els professors van començar a comentar que tenia potencial. Els meus pares sabien que l'Equador no era el lloc per a una noia amb projecció, la política de gènere era una merda, i volien que jo tingués accés a totes les oportunitats educatives que ells no havien tingut. Llavors va ser que se'm van endur a Nova York per matricular-me a l'escola catòlica, però per més que treballassin tots dos per pagar la quota, es quedaven curts. Un dia, crec que feia quart, el tresorer de l'escola em va cridar al seu despatx i em va dir que una anciana multimilionària que vivia al nord de Nova York havia sentit parlar de mi i estava impressionada. Ell mateix li havia dit que la meva família era pobra i que potser m'haurien de treure de l'escola —permet-me que m'aturi un moment: en aquest supòsit, la tragèdia és que m'haurien d'haver dut a l'escola pública més propera, que no era una gran escola, però, perquè ens entenguem, jo dono suport a l'escola pública i tot hauria anat bé—. I resulta que la dona havia fet una proposta. Pagaria bona part de la meva matrícula de la seva butxaca si jo mantenia les notes altes i li escrivia. Va ser la primera vegada a la vida que vaig tenir una benefactora, però no seria l'última. Quan era a Harvard, un home de Wall Street amb molt d'èxit que em coneixia d'una ONG educativa a la qual tots dos pertanyíem —ell com a donant, jo com a beneficiària— es va assabentar que jo no

tenia papers i que legalment no podia accedir a un lloc de treball en paral·lel als estudis, de manera que cada semestre m'omplia un xec modest. A la secció d'observacions ell, amb tota la picardia, escrivia «per fer birres» —la broma és que jo no beuria fins que complís els vint-i-un anys—, però jo cada semestre feia servir els diners per comprar llibres i abrics d'hivern per al coi de fred que fot a Boston. Eren uns diners que no podia demanar als meus pares, senzillament perquè no en tenien. Per la meva banda, jo li escrivia correus periòdicament per explicar-li la meua vida a Harvard i el meu èxit incipient com a escriptora publicada. Sempre em va mostrar un tracte apropiat i respectuós. Des de petita havia llegit compulsivament sobre artistes, i sempre me n'havia considerat una, de manera que no se'm feia estrany que blancs rics i més grans em donessin diners a canvi de bones notes o correspondència. Era un mecenatge. Ells eren Gertrude Stein i jo era una jove Hemingway. Jo era Van Gogh, boja i rompada. Gràcies a Déu no tenia cap complex per qüestions de raça respecte d'això, en absolut. Aquesta mena de sentiment pot destrossar una criatura.

Soc novaiorquesa, però tot i que els primers cinc anys del meu temps als Estats Units els vaig passar a Brooklyn, si parlem amb propietat, jo soc de Queens. Queens és el districte més divers de la ciutat. Pot semblar una imatge de gueto romàntica, però quan passejo pel meu barri un nen polonès amb una pistola de juguina em dispara al cap i repeteix la mateixa paraula indesxifrable una vegada i una altra; un nen porto-riqueny rapeja sobre una cançó del mòbil i tu veus que apujarà el volum tant com faci falta per entendre la lletra, encara que això impliqui recitar determinades paraules que comencem amb ena; alguns adolescents egipcis es

neguen a sortir del pas quan intento creuar el carrer, i uns mexicans em conviden a participar en una estafa de frau piramidal. Però cap de nosaltres intentarà trepitjar els drets dels altres. No celebrem pícnic tots junts, però vivim en pau. Assistim a les mateixes fires de carrer.

La resta de municipis no tenen tanta diversitat, però he vist que fonamentalment hi passa el mateix. Amb una excepció, això sí, un districte que sempre m'ha tingut encuriósida: Staten Island, el districte més ric, blanc i suburbà de Nova York. Són gairebé un vuitanta per cent de blancs. En comparació, a Brooklyn i Queens prop de la meitat de la població és blanca, el Bronx en té un quaranta-cinc per cent i fins i tot Manhattan només arriba al seixanta-cinc per cent.¹ Staten Island està aïllada geogràficament. No es pot agafar el metro per arribar-hi des de la ciutat, i, no ho sé, tu, no és que hi hagi gaire bona fe entre els habitants de l'illa i els de la ciutat. I no és que senzillament fem com si no existissin els altres. Els habitants de l'illa han intentat separar-se de Nova York i formar la seva pròpia ciutat o annexionar-se a Nova Jersey. El juny del 1989, el govern de l'estat de Nova York va atorgar als residents de Staten Island el dret de decidir sobre la seva secessió, i el novembre del 1993 el seixanta-cinc per cent dels votants van dir que sí. Però el governador Mario Cuomo va insistir que el referèndum havia de rebre l'aprovació del govern de l'estat,² que el va tombar, però tot i així el desig secessionista va continuar latent durant anys. Fins i tot després que el món quedés en xoc quan va conèixer la notícia del Brexit, tu veies els polítics locals de l'illa escrivint a les xarxes i vantant-se de com d'inspirador era aquest esdeveniment. Staten Island és el districte més conservador de la ciutat, de tendència marcadament republicana, l'únic districte de Nova York que va donar suport a Donald Trump a les eleccions presidencials del 2016.³

També és el districte on Eric Garner va ser assassinat en una maniobra d'immobilització amb què l'agent de la policia de Nova York Daniel Pantaleo el va escanyar.⁴ Un jurat de Staten Island va rebutjar processar Pantaleo per assassinat.

Jo vaig saber tot això més endavant. La primera vegada que vaig prendre consciència de Staten Island va ser de petita, quan van sortir notícies sobre delictes d'odi contra hispans. Aquest era l'únic context en què s'esmentava Staten Island a les notícies en espanyol de la nit: els immigrants mexicans víctimes de delictes d'odi a mans de joves negres, un record cruel de la desavinença entre les nostres comunitats. Sentia parlar d'Alejandro Galindo, un home de cinquanta-dos anys que tornava cap a casa de la feina com a rentaplats a peu amb la seva bicicleta quan quatre homes el van atacar i no li van prendre res.⁵ I de Christian Vázquez, de divuit anys, un ajudant de cambrer que cinc homes van assaltar mentre anava de la feina cap a casa. El van apallissar i li van prendre joies i deu miserables dòlars mentre vociferaven insults racistes. També recordo Rodolfo Olmedo, un jove de vint-i-sis anys al qual van sorprendre quatre homes a la sortida d'una discoteca. El van apallissar amb un bat de beisbol, una cadena metàl·lica i taulons de fusta.⁶ «Ara per ara creiem que van escollir la víctima, únicament o en bona part, perquè era mexicà», va declarar Daniel Donovan, fiscal del districte de Richmond County.⁷

Vaig anar a Staten Island per informar sobre la vida dels jornaleros sense papers a principis del 2017. Quedava a prop d'on vivia a New Haven. Jo estava aterrida ara que Trump acabava d'assumir la presidència. Tenia por per tots els immigrants i sentia culpa per la meua condició de *dreamer*, com se m'anomenava. Em beneficiava de la DACA, i tremolava de pensar que hi hauria una batuda. Em temia que, en qualsevol situació on coincidissin grans grups de persones sense papers congregades, hi hauria

una batuda. El primer cop que hi vaig anar, vaig agafar un taxi des de l'estació de tren de Newark, un trajecte d'uns trenta minuts, fins al barri de Silver View, un dels reductes de jornalers més antics de Nova York. Em vaig marejar al cotxe, així que vaig tancar els ulls i vaig omplir el temps amb un rosari mental de pregàries curtes a Déu, fora del favor del qual havia caigut des de feia anys. Vaig recolzar el cap contra la finestra i li vaig demanar que protegís la meva família primer, i després, si li sobrava una mica de benevolència, que no deixés que hi hagués una batuda al magatzem on em dirigia aquella nit.

Abans de la visita a Staten Island, mai havia conegut un jornal·ler. Per a mi, una noia de ciutat que gairebé no havia vist cap home indocumentat que no treballés en un restaurant, els jornal·lers semblaven un arquetip gairebé mitològic, grups d'homes marrons amuntegats des de trenc d'alba en un racó del carrer, al costat de camions de lloguer, ferreteries i fusteries. Històricament, els legisladors i els defensors de la immigració han dividit el mar dels sensepapers en dos grups tancats: treballadors i treballadores marrons a un costat i joves marrons amb mèrits acadèmics a l'altre; els uns, uns paràsits, i els altres, somiadors heroics. Els jornal·lers no eren reals per a mi, i el que havia sentit d'ells no era bo. El *New York Times* havia descrit la seva labor com «vagar per les cantonades».⁸ No han tingut els millors relacions públiques.

I qui són, doncs? Hi ha diverses estimacions del nombre de jornal·lers que hi ha a Nova York, des de poc menys de sis mil fins a més de deu mil. Una enquesta del 2006 feta a jornal·lers, un col·lectiu majoritàriament masculí, va concloure que un setanta-cinc per cent dels enquestats s'identificaven com a indocumentats, dos terços sostenien la família amb aquesta feina, un seixanta per cent afirmava que era la primera que havien obtingut

als Estats Units i un vuitanta-cinc per cent deien que buscaven una ocupació més estable.⁹ Ofereixen una àmplia gamma d'habilitats: des de pur múscul fins a fusteria, soldadura, pintura, aïllament, estucament, ciment, maons, terres, electricitat i pràcticament qualsevol tasca de l'univers de la construcció.

El lloc típic on troben feina és la cantonada del carrer, on té lloc una delicada coreografia. Un tio em va dir que l'intercanvi funciona així. Un home s'atura en un camió i diu: Necessito això. Si algú té aquesta habilitat, demanarà pressupost: quantes hores, en quin lloc, quant per hora. De vegades, mentre estàs negociant, un parell de jornalers disposats a fer la feina per menys salten al camió i el conductor arronsa les espatlles i arrenca. Altres vegades un grup s'amuntega a banda i banda del camió i el conductor s'escagarrina. No ens coneixen. És el grup el que els fa por. Si s'espanten, potser triaran un parell de xavals a correuita o potser agafaran i fotran el camp. Una mitjana de seixanta treballadors s'amunteguen cada dia a les cantonades designades de Silver View. En un dia tranquil pots trobar-hi tres treballadors, i en un dia mogut, un centenar. Normalment els paguen en efectiu, i els ocupadors poden fer-ne i fer-los el que vulguin.

Els jornalers que conec són professionals. Parlen de la importància de negociar les tarifes i de construir xarxes a través de la feina ben feta i les recomanacions. Anomenen els que els donen feina *patrones*, una paraula tacada amb un regust colonial, i sovint no els donen equipament de protecció ni els permeten fer pauses per dinar o ni tan sols per anar al lavabo. Tots s'han trobat amb abusos racistes i amb contractistes que els han fotut el sou, tots tenen blancs que els deuen milers de dòlars, que els van fer treballar durant dies amb la promesa d'un sou i que després simplement van tocar el dos. A alguns jornalers els duen a llocs remots per fer una feina i després els deixen tirats allà, sense

tornar-los cap a casa, sense pagar-los i deixant-los desemparats. El fet que el *New York Times* afirmés que «vaguen» m'encén la sang. Quina manera més ofensiva de descriure treballadors que fan feina drets amb un sol de justícia a l'esquena, en dies freds o sota la pluja, de sol a sol, negociant en una llengua que no és la seva, competint amb els amics per un encàrrec, que fan una feina a la perfecció sense tenir la certesa que els pagaran. Aquests treballadors absorbeixen cada dia una tensió emocional i física enorme, i, com que no tenen papers, estan sols, no disposen de protecció laboral ni de regulacions, ni tenen a l'abast la possibilitat d'una negociació col·lectiva.

Aquí és on entren en joc els centres de treballadors. Els centres de treballadors es van crear per formalitzar aquest sector tan informal dels jornalers, i avui n'hi ha més de seixanta a tot el país.¹⁰ Colectiva Por Fin és un centre sense ànim de lucre a Staten Island que, des del 1997, ofereix assessorament pràctic, representació i formació a jornalers i a bona part de la comunitat d'immigrants de l'illa. Es troba a Silver View Road, al costat de Nuestra Calle, un altre centre de treballadors just al costat de les concorregudes cantonades on els jornalers solen congregar-se, i totes dues organitzacions tenen un rol fonamental en la vida de tots ells. En primer lloc, els ofereixen un local, de manera que els jornalers no han de passar-se el dia a fora, sota les inclemències meteorològiques. Allà també disposen de lavabos, aigua, cafè, carregadors de mòbil i operadors, que fan d'intermediaris bilingües entre treballadors i ocupadors, consolidant transaccions i prevenint abusos i irregularitats. És una feina estressant.

El Santiago, un operador de Colectiva Por Fin, és un ciutadà estatunidenc de pares mexicans. Una o dues vegades cada any, els treballadors estableixen col·lectivament les tarifes per a determinats encàrrecs, i la feina del Santiago és assegurar-se que

es respecten aquestes xifres i que els treballadors no accedeixen a acords potencialment abusius. «Alguns dels que donen feina creuen que explotar els jornalers ha de ser fàcil, perquè no tenen papers», m'explica. El Santiago només té vint-i-cinc anys.

La meva primera nit a Staten Island assisteixo a una reunió mensual de Colectiva Por Fin. La sala és petita, però a mesura que hi entren més i més homes sembla que es dupliqui i es tripliqui. A les parets se celebren els migrants amb imatges que em toquen el nas, com ara la mateixa paraula *migrant* reconfigurada en forma de papallones. La idea de pensar en els migrants com putes papallones m'encén la sang. Les papallones no foten l'ou! Aquesta nit acaben omplint la sala una cinquantena d'homes, a més d'un parell de dones, inclosa una eclesiàstica blanca i jove que treballa per a Project Hospitality, una organització sense ànim de lucre. El director executiu de Colectiva Por Fin també és aquí, un argentí que es diu Simón Torres. És nou, i els altres encara se n'estan formant una opinió. A la reunió també hi ha dos jornalers afroamericans i un home blanc amb una mata de cabell blanc i bigoti. Es diu Charles, i ha vingut com a organitzador d'AmeriCorps. La presència d'aquests tres homes fa que la reunió se celebri en dos idiomes a través del Santiago, que fa mans i mànigues per retallar-ne la durada i al mateix temps fer que sembli més llarga. Dels cinquanta treballadors hispans que hi ha a la sala, potser tan sols un grapat són capaços d'avaluar la fidelitat de la traducció del Santiago.

Els homes que m'acompanyen aquesta nit són treballadors. Durant molts anys, quan he escoltat gent benintencionada intentar ser respectuosa a l'hora de descriure les persones indocumentades, els he sentit anomenar-nos «treballadors sense papers», un eufemisme, com si el fet de ser una persona indocumentada de braços plegats, o amb les mans entrellaçades,

tingués res de dolent. Gairebé preferiria que ens diguessin alguna bestiesa com «mexicans esbojarrats dels collons», perquè això implica reconèixer alguna cosa més que la nostra utilitat —som esbojarrats, som mexicans, clarament no ens volen—; però descriure'ns a tots nosaltres, homes, dones, canalla, adolescents de certa volada local a Instagram, titellaires queer... a tots nosaltres, com treballadors, per fer-nos acceptables... Déu meu. Érem cossos marrons fets per treballar, cares pixelades.

I aquí els tenim ara, els treballadors. Alguns són molt joves, amb l'adolescència amb prou feines conclosa, i d'altres són força grans, rondant la setantena. Tots duen botes de treball brutes, però mantingudes amb cura. Com els texans que venen estripats de fàbrica, així és com tenen les botes. Brutes de la feina, sí, però impol·lutes de la cura que en tenen. Els treballadors són ben marrons, ben foscos, i ho són per les seves mares, però també pel sol. Són baixets, però corpulents. Fan cara de poder caminar sobre les brases, construir una casa i obrir-se una cervesa amb l'anell de casament.

Dono una ullada a la sala i veig homes més clars i més foscos que el meu pare, alguns més grans, la majoria més joves: parlen amb més duresa, amb més suavitat, murmuren o canten, però veig la cara del meu pare en les de tots ells, i sé que aquest astigmatisme sempre el duré amb mi; la llum sempre m'arribarà d'aquesta manera. Em ve al cap la llei d'immigració d'Arizona del 2010, coneguda com la llei de suport a les forces de l'ordre i els barris segurs, àlies Arizona SB 1070, àlies la llei d'«els papers, sisplau». Aquesta iniciativa legislativa va concedir a les autoritats policials el poder d'acostar-se a qualsevol persona que sospitessin que es trobava al país il·legalment per demanar-li que els acredités que tenia la documentació en regla.¹¹ Això significava que podrien aturar qualsevol persona que creguessin que

semblava indocumentada. Els defensors dels drets dels immigrants van protestar enèrgicament en contra d'aquesta llei, desafiant les autoritats a definir exactament l'aparença d'un sensepapers. Però el Vincent, el meu millor amic de la universitat, i jo, dos nens indocumentats, ens vam dir amb la boca petita que, encara que les autoritats *no poguessin*, nosaltres gairebé sempre els podíem identificar. La motxilla que el meu pare carregava de camí cap a la feina, la que duia els seus ingressos en efectiu, disparava totes les alarmes. Les sabates de goma negres, d'aspecte ortopèdic, i els seus texans foscos, de color blau immigrant, ho proclamaven als quatre vents. Em vaig oferir a comprar-li roba nova, però ell va dir *¿Para què?* El Vincent li va dir al seu pare que li compraria una muda per anar de casa a l'obra i viceversa, i ell també va dir *¿Para qué?*

El Santiago és un intèrpret hàbil i experimentat. Treballa amb agilitat i en temps real, i transmet el to impecablement. El Charles d'AmériCorps fa un llarg discurs en què convida els presents a un sopar en una església al cap d'uns dies. Esmenta el nom del president una vegada i una altra, però el Santiago, en la seva traducció, omet totes i cadascuna de les mencions a Trump. El Charles assegura que al sopar oferiran cuina estatunidenca —«Podreu tastar el menjar americà; us prometo que us encantarà»—, però aquesta frase també desapareix a mans del nostre jove mestre de cerimònies. Conclou el discurs afirmant que «Si les coses empitjoren, que de veritat, de veritat que no ho crec, els estatunidencs sortirem a protegir-vos». El Santiago tampoc en diu res, d'això. És l'hòstia, el tio.

Pregunto al Santiago on ha après a traduir tan bé, i m'explica que, com molts fills d'immigrants, va créixer interpretant per als seus pares pertot arreu, des de les reunions de professors fins a les cites del metge.